

16. Рабинович П.М. Упрочение законности – закономерность социализма. Вопросы теории и методологии исследования / Рабинович П.М.; Отв. ред.: Кульчицкий В.С. – Львов: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1975. – 260 с.
17. Соціологічно-педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. – К.: «ЕксОб», 2004. – 304 с.
18. Устинова Е.Ю. Принципы международно-правового контроля / Устинова Е.Ю. // Вестник Московского университета. Серия 2 – Право. – № 6. – 1994. – С. 61-65
19. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – 2. вид., перероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
20. Шевчук С. Значення загальноправового принципу пропорційності для визначення конституційності законодавчих обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод (зарубіжний досвід) / С. Шевчук. – К., 2000
21. Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському та українському публічному праві / Шлоер Б. // Український правовий часопис. – 2004. – № 3; Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському публічному праві та його розвиток в українському адміністративному праві / Шлоер Б. // право України. – № 4. – 2011. – С. 65–103.
22. Юридична енциклопедія. – Т. 1, А–Г. – К.: Українська енциклопедія, 1998; Т. 2, Д–И. – К., 1999; Т. 4, Н–П. – К., 2002; Головченко В.В., Ковальський В.С. Юридична термінологія: Довідник. – К.: Юрінком Інтер, 1998.
23. Thomas Würtenberger. Die Akzeptanz von Gesetzen, in: Soziale Integration, Sonderheft 39 der, 1998, Rdnr. 41 ff.

ПЕРЧ Д. В.,
керуючий партнер
(ТОВ «Перч та Партнери»)

УДК 347.73

ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ З ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ ОКРЕМИМИ КАТЕГОРІЯМИ ПЛАТНИКІВ

Дана стаття присвячена актуальним проблемам виконання податкового обов'язку окремими категоріями платників податків. Увага приділяється визначенню структури податкового обов'язку, з'ясуванню місця обов'язку з надання податкової звітності в системі його складових елементів та особливостям реалізації даного обов'язку державними службовцями.

Ключові слова: податок, податковий обов'язок, податкова звітність, посадова особа.

Данная статья посвящена актуальным проблемам исполнения налоговой обязанности отдельными категориями налогоплательщиков. Внимание уделяется определению структуры налоговой обязанности, выяснению места обязанности по предоставлению налоговой отчетности в системе её составляющих элементов и особенностям реализации данной обязанности государственными служащими.

Ключевые слова: налог, налоговая обязанность, налоговая отчетность, должностное лицо.

This article is devoted to actual problems of implementation of tax obligation certain categories of taxpayers. Attention is paid to the definition of the structure of the tax obligation, the obligation to clarify the place of tax-reporting system constituents tax obligation and features of the implementation of the obligations of public servants.

Key words: *tax, tax obligation, tax reporting, officer.*

Вступ. Важливість належного правового регулювання відносин з приводу оподаткування складно переоцінити, адже за рахунок надходження коштів від сплати податків, зборів, інших загальнообов'язкових платежів провадиться формування бюджетів різних рівнів та позабюджетних державних цільових фондів. У подальшому ці кошти спрямовуються на виконання державних функцій, реалізацію програм соціального, військового, освітнього та іншого характеру. Отже, без ефективного правового регулювання податкових відносин виконання вказаних функцій та названих програм може бути зірвано, тому аналіз існуючих недоліків правового регулювання оподаткування вбачається своєчасним та актуальним.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення особливостей виконання податкового обов'язку окремою категорією платників, що мають статус державного службовця.

Результати дослідження. Як відомо, ефективність правового регулювання будь-яких відносин залежить від того, наскільки раціонально та виважено підходить до формування відповідних нормативних актів законодавець. При цьому врахування досягнень учених у відповідній галузі зазвичай суттєво підвищують ефективність нормативного впливу на поведінку учасників правовідносин. Особливо це стосується сфери податкового регулювання, що характеризується надзвичайною мінливістю та складністю. Однією з центральних категорій у податковому праві є податковий обов'язок, що складається з трьох складових елементів: обов'язків з податкового обліку, зі сплати податку та з податкової звітності [1; 2; 3]. Сумісна реалізація цих складових дозволяє досягти основної мети оподаткування – вчасного та в повному обсязі надходження коштів до бюджетів та позабюджетних цільових фондів. Звісно, не можна уявити собі їх виконання без належного податкового контролю. Останній здійснюється посадовими особами контролюючих органів, які, з однієї сторони, наділені владними повноваженнями та реалізують волю держави, а з іншої – є платниками податків та зборів, що характеризуються специфічним правовим статусом.

У даному випадку мова йде про статус посадової особи, який розповсюджується не тільки на працівників контролюючих органів, а й на інших осіб, зокрема тих, що безпосередньо займаються науковою та освітньою діяльністю. Тобто, чинним законодавством передбачено певні особливості у виконанні посадовими особами свого податкового обов'язку. Так, відповідно до статті 12 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», особи, зазначені в пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 даного Закону, повинні щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру за минулий рік. Згідно з підпунктом «а» пункту 2 частини першої статті 4 Закону, до суб'єктів, що повинні щорічно подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру, належать посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету [4].

Згідно з положеннями статті 81 Цивільного кодексу України, юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування [5]. Згідно з статтею 23 Закону України «Про вищу освіту», вищий навчальний заклад є юридичною особою, має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнових, особистих немайнових прав і мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді [6; 7]. Державний вищий навчальний заклад є юридичною особою публічного права, тому посадові особи такої

юридичної особи повинні подавати декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, відповідно до статті 12 Закону. Проте, в даному Законі немає визначення поняття «посадова особа». У цьому випадку вбачається можливість визначення кола осіб, яких віднесено Законом до посадових, у два способи: за аналогією Закону та шляхом системного аналізу норм Закону України «Про вищу освіту» та інших законодавчих актів.

При характеристиці посадових осіб закладів освіти за аналогією Закону потрібно зазначити, що, відповідно до статті 2 Закону України «Про державну службу», посадовими особами вважаються керівники й заступники керівників державних органів та їхнього апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій [8]. Статтею 164 Кримінального кодексу України від 28.12.1960 року до посадових осіб було віднесено тих, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, постійно чи тимчасово займають на підприємствах, в установах чи організаціях, незалежно від форм власності, посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують їх за спеціальним повноваженням [9]. Практикою застосування поняття «посадова особа» вироблене таке визначення: посадова особа – це категорія службовців державних і громадських органів, установ, організацій, підприємств, що постійно або тимчасово займають передбачені штатним розписом посади й правомочні здійснювати юридично значимі дії, спрямовані на встановлення, зміну або припинення правовідносин. Таким чином, поняттям «посадова особа» охоплюється ректор вищого навчального закладу та його заступники за відповідними напрямками (перший проректор, проректори).

Проведення системного аналізу норм Закону України «Про вищу освіту» та інших законодавчих актів дозволило звернути увагу на декілька моментів. Так, особами, що повинні подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру, є посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної, митної й державної податкової служб, посадові та службові особи інших органів державної влади. Слід також звернути увагу, що законодавець дає розмежування посадової й службової особи. Службовою особою, відповідно до примітки до статті 364 Кримінального кодексу України, є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово займають в органах державної влади, місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують їх за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважними органами державної влади, місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [10].

Чинне законодавство дає визначення поняття «посада» лише в контексті Закону України «Про державну службу». Таким чином, посада – це визначена структурою й штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень. Отже, фактично посадова й службова особа ототожнюються [8]. Сказане доводить, що посадова особа – це особа, яка займає будь-яку посаду, а службова – це особа, наділена спеціальними функціями. Однак, залишається незрозумілим, чому поняття «посадова особа» не охоплює поняття «службова особа». Чи може службова особа не займати посаду, яка фактично і зумовлює наявність службових повноважень. Така логіка призводить до охоплення поняттям «посадова особа» всіх осіб, що працюють у вищому навчальному закладі: ректора, його заступників, завідувачів кафедрами, керівників інститутів і факультетів, викладачів, співробітників бібліотеки, канцелярії, водіїв, прибиральників тощо.

Внаслідок того, що Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» визначає основні засади запобігання і протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних

відносин, слід виходити саме із цієї направленості правової регламентації. Корупцією за Законом є використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [4]. Таким чином, корупція можлива у випадку використання службових повноважень. Особа, наділена службовими повноваженнями, є службовою особою. У зв'язку із цим, слід звернутися до визначення службової особи, що закріплене в примітці до статті 364 Кримінального кодексу України, а отже, при визначенні кола посадових осіб, що повинні подавати декларацію, слід виходити з того, покладені на особу організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції [10]. Вбачається, що виконання організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських функцій покладено на ректора вищого навчального закладу та його заступників за відповідними напрямками (першого проректора, проректорів).

Отже, за аналогією закону й за системним аналізом норм Закону та інших законодавчих актів, особами, які повинні щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру за минулий рік, є ректор вищого навчального закладу та його заступники за відповідними напрямками (перший проректор, проректори).

Потрібно особливо наголосити, що, відповідно до пункту 1 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, Закон набрав чинності з 1 липня 2011 року, крім статей 11 і 12, які набирали чинності з 1 січня 2012 року. Із зазначеного можна зробити висновок, що обов'язок, передбачений статтею 12 Закону (подання декларації), покладається на осіб, зазначених у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 Закону, з 1 січня 2012 року. При тому пунктом 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону встановлено, що в декларації про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності Законом – з 1 липня 2011 року. Системне тлумачення зазначених положень Закону свідчить про те, що положення статті 12 Закону мають застосовуватися з 1 січня 2012 року, а відомості, що мають відбиватися в декларації про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру, стосуються тих доходів, витрат та зобов'язань фінансового характеру, що отримані та/або проведені, починаючи з 1 липня 2011 року. Це означає, що відповідні особи в 2012 році зобов'язані були подавати декларації за період з 1 липня 2011 року. Такий обов'язок повинен бути виконаним до 1 квітня 2012 року.

До того ж наведені положення, на наш погляд, є такими, що не узгоджуються з нормами Конституції України. Зокрема з частиною першою статті 58 Конституції України, якою встановлено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [11]. Як визначив Конституційний Суд України в Рішенні від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 у справі про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів, дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності й припиняється з втратою її ним, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце [12].

Вказана правова позиція знайшла своє підтвердження й у Рішенні Конституційного Суду України від 2 липня 2002 року № 13-рп/2002 у справі про оспорування актів у господарському суді, де зазначено, що суть положення статті 58 Конституції України про незворотність дії законів та інших нормативно-правових актів у часі полягає в тому, що їх дія поширюється на ті відносини, які виникли після набуття ними чинності (Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп), і не поширюється на правовідносини, які виникли та закінчилися до набуття такої чинності (Рішення Конституційного Суду України від 5 квітня 2001 року № 3-рп) [13]. Окрім того, конституційний принцип незворотності дії закону в часі безпосередньо пов'язаний з принципом правової визначеності, який є одним із елементів верховенства права. Виходячи з його змісту, застосування правових норм

суб'єктом має характер передбачуваності, що дає змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки, про що йдеться в Рішенні Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 [14].

Законом України від 07.04.2011 року № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення главою 13-А «Адміністративні корупційні правопорушення». Статтею 172-6 глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за неподання або несвоєчасне подання декларації про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру, передбаченої Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» [4]. Закон України від 07.04.2011 року № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» набрав чинності одночасно із Законом, тобто 1 липня 2011 року [15]. Наявність відповідальності зумовлює необхідність чіткої визначеності терміну подання декларації, відомостей, які включаються до декларації, та періоду, за який вона подається.

Враховуючи викладене, можна констатувати, що в Основному Законі України закріплений загальновизнаний правовий принцип незворотності дії закону в часі, крім випадків пом'якшення або скасування ним відповідальності особи, що безпосередньо пов'язаний із іншим правовим принципом – принципом правової визначеності, якого не дотримано при формулюванні змісту пунктів 1 та 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [4]. Закон, звичайно, важливий, але не сам собою, а з погляду створення справедливих (наскільки це можливо у сфері публічної фінансової діяльності), безпечних, сприятливих умов існування та взаємодії різних суб'єктів. Закон повинен бути підкріплений духом права, який знаходить своє віддзеркалення саме в принципах права. В основі закону або іншого наказу державної влади завжди повинні лежати принципи права, що втілюють свободу, справедливість та гуманізм. За своєю суттю, обов'язок подачі майнової декларації, передбачений статтею 12 Закону, є контрольним заходом, що здійснюється за результатами діяльності підконтрольних суб'єктів, і повинен охоплювати відносини, які виникли не раніше набуття чинності нормативним актом, що встановив такий контрольний захід. Пунктом 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону передбачено охоплення контролем відносин, які виникли до набуття чинності актом, що встановив такий контрольний захід.

Загальновідомо, що принципи права є орієнтиром правотворчої та правозастосовної діяльності державних органів. Їх дотримання забезпечує поступовий розвиток і функціонування як загалом правової системи України, так і зокрема фінансової системи держави. Навпаки, зневага до принципів, їх порушення органами законодавчої, виконавчої та судової влади підривають стабільність правопорядку, негативно позначаються на стані правосвідомості, здатні порушити дієве правове регулювання суспільних відносин. Закріплення принципу заборони зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів і правової визначеності є гарантією безпеки людини та громадянина, довіри до держави. На підставі викладеного можна зробити висновок, що надання зворотної сили положенням Закону суперечить меті й соціальному призначенню принципу незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів. Аналогічний висновок був зроблений Конституційним Судом України, який у своєму Рішенні від 13.03.2012 року № 6-рп/2012 визнав неконституційними положення пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Конституційним Судом України також зазначено, що з набранням чинності частини першої статті 12 Закону витрати осіб, вказаних у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 Закону, підлягають декларуванню. Конституційний Суд України вважає, оскільки стаття 12 Закону набрала чинності з 1 січня 2012 року, то й обов'язок відповідних посадових і службових осіб щодо декларування своїх витрат виник з дня набрання чинності статтею 12 Закону [4].

Законодавець окремо акцентував увагу на відомостях про витрати, які надаються за скорочений, порівняно із відомостями про доходи, майно та зобов'язання фінансового

характеру, період. Народні депутати України, ставлячи перед Конституційним Судом України питання про відповідність частини першої статті 58 Конституції України пункт 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, також акцентували свою увагу саме на відомостях про витрати. Наслідком цього є певна обмеженість рішення Конституційного Суду України, який не розглянув питання про необхідність вносити відомості про майно, доходи та зобов'язання фінансового характеру, здійснені з 1 січня по 31 грудня 2011 року, і, як наслідок, взагалі про необхідність подання декларацію про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру.

Судом зазначено, що з набранням чинності частини першої статті 12 Закону витрати осіб, вказаних у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 Закону, підлягають декларуванню. Конституційний Суд України вважає, оскільки стаття 12 Закону набрала чинності з 1 січня 2012 року, то й обов'язок відповідних посадових і службових осіб щодо декларування своїх витрат виник з дня набрання чинності статтею 12 Закону. Таким чином, особи, які претендують на зайняття посад в органах державної влади та місцевого самоврядування, та особи, які вже займають відповідні посади, мають вносити до декларації відомості про витрати, здійснені з 1 січня 2012 року, за формою, передбаченою Законом.

Між тим у пункті 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону встановлено контроль за витратами, здійсненими зазначеними особами в період з 1 липня 2011 року до 31 грудня 2011 року, тобто за відносинами, які виникли до набрання чинності статтею 12 цього Закону, чим порушено конституційну вимогу щодо незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів. Слід враховувати й те, що декларація, що підлягає заповненню, є комплексним документом, охоплюючий та порівнюючий відомості про доходи, майно, витрати, фінансові зобов'язання як цілісну сукупність. Виривати лише один різновид якихось показників із цієї системи недоречно. Більш того, в такому випадку ми стикаємося з безглуздою ситуацією, коли відносно декларування витрат стаття 58 Конституції України діє, а відносно доходів, майна та фінансових зобов'язань цей конституційний припис не є чинним. Слід також звернути увагу, що із запропонованої в Законі форми декларації про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру за минулий рік не можна визначити значення поняття «відомості про витрати».

Декларація про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру за минулий рік є документом (заходом) контролю, що передбачає внесення комплексу таких відомостей (відповідно до форми, що додається до Закону): загальних, про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, про вклади в банках, цінні папери та інші активи, про фінансові зобов'язання.

Оскільки Конституційний Суд України визначив, що особи, які претендують на посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, та особи, які вже займають відповідні посади, мають вносити до декларації відомості про витрати, здійснені з 1 січня 2012 року, необхідно розповсюдити запропоновану логіку й на відомості про майно, доходи та зобов'язання фінансового характеру. З цього виходить, що відомості про це мають відображатися теж за період з 1 січня 2012 року. Отже, вони є відомостями про майно, доходи та зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік і повинні бути зазначені в декларації про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік.

Висновки. Таким чином, особи, які претендують на посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, та особи, які вже займають відповідні посади, мають вносити до декларації відомості про витрати, здійснені з 1 січня 2012 року, за формою, передбаченою чинним законодавством. Отже, особи, зазначені в пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», повинні були вперше подати декларацію про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру саме за 2012 рік до 1 квітня 2013 року. Декларацію про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру за період з 1 липня 2011 року, як це було передбачено пунктом 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, не треба подавати.

Список використаних джерел:

1. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права. В 6 т. Т. III: Учение о налоге / Н.П. Кучерявенко. – Харьков: Легас; Право, 2005. – 600 с.
2. Головашевич О.О. Правове регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.О. Головашевич. – Х., 2008. – 193 с.
3. Храбров А.О. Правове регулювання виникнення, зміни і припинення податкового обов'язку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А.О. Храбров. – Х., 2004. – 182 с.
4. «Про засади запобігання і протидії корупції» : Закон України № 3206-VI від 07.04.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
5. Цивільний кодекс України № 435 – IV від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 4 – 44. – Ст. 356.
6. «Про вищу освіту» : Закон України № 2984-III від 17.01.2002 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.
7. «Про вищу освіту» : Закон України № 1556-VII від 01.07.2014 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 63. – Ст. 1728.
8. «Про державну службу»: Закон України № 3723-XII від 16.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
9. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
10. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
11. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
12. Офіційний вісник України. – 1999. – № 7. – Ст. 255.
13. Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – Ст. 1933.
14. Офіційний вісник України. – 2010. – № 52. – Ст. 1746.
15. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» : Закон України № 3207-VI від 07.04.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.

